

O TYM SIĘ MÓWI, czyli problemy polskiego rynku sztuki

W 2009 r. Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, obecnie Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, podjął trud zorganizowania międzynarodowej konferencji *Falszerstwa sztuki. Teoria-Praktyka-Rynek-Prawo*.

Wszystko było ustalone: zarezerwowana sala w Bibliotece Narodowej, umówiona obsługa cateringowa i oczywiście uzgodnieni referenci – blisko 30 zaproszonych gości. Jak wiadomo konferencja się jednak nie odbyła. Jedną z przyczyn, o których się mówiło, był brak zainteresowania środowisk. I nie chodzi tu tylko o antykwariuszy, lecz także o policję, prokuraturę i przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości. Być może rzeczywiście za wcześniej zrezygnowano z przedsięwzięcia, nie dając zainteresowanym szansy na zgłoszenie się, ale wiszący wówczas nad krajem kryzys finansowy nie pozwolił organizatorom na trwanie w stanie niepewności. Zresztą nie miejsce tu i pora na dywagacje na temat powodów odwołania konferencji.

Niedoszłe wydarzenie zaowocowało jednak nader obficie. Już w grudniu 2009 r., przy okazji 7. Warszawskich Targów Sztuki, odbył się krótki panel dyskusyjny z udziałem dziennikarza i krytyka sztuki Andrzeja Matyni, właściciela galerii i promotora polskiej sztuki Piotra Nowickiego oraz eksperta sztuki Adama Konopackiego. Próbowano podsumować dwadzieścia lat wolnego rynku sztuki w Polsce, skupiając się wówczas bardziej na samym fakcie, że obrót sztuką jest pozbawiony ograniczeń i to powód do radości, a pomijając milczeniem patologie, jakie niesie ze sobą swoboda wolnego handlu.

31 marca 2010 r. odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Rynek dzieł sztuki. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju*, zorganizowana przez Koło Naukowe Prawa Administracyjnego Uniwersytetu Warszawskiego. Prelegentami, jak i uczestnikami, na tej konferencji byli głównie prawnicy. Jej obrady podzielono na trzy panele: *Uwarunkowania polskiego rynku dzieł sztuki*; *Perspektywy rozwoju rynku dzieł sztuki w Polsce*; *Współczesne problemy rynku dzieł sztuki w Polsce*. Niestety, w pierwszym panelu zabrakło wystąpienia dr. Kamila Zeidlera na temat uwarunko-

wań systemowych rynku sztuki w Polsce. Za to drugi był niezwykle interesujący. Wystarczy przytoczyć tytuły dwóch wystąpień – prof. Piotra Steca, *Czy potrzebne są ograniczenia swobody działalności gospodarczej w zakresie organizacji aukcji dzieł sztuki?* oraz dr. Rafała Stankiewicza, *Antykwariusz – zawód regulowany?* – by wyobrazić sobie emocje, jakie wzbudziły. Całe szczęście, że tak niewielu było antykwariuszy, których ten problem dotyczy. Tak czy owak od pytań i dyskusji na temat prawnych uwarunkowań działalności galerii i domów aukcyjnych nie ucieknijcie się, zarówno bowiem koncepcja reglamentacji zawodu antykwariusza, jak i koncepcja pełnej swobody dostępu do zawodu mają swoje wady i zalety. Konieczne jest jednak wysłuchanie samych zainteresowanych, by dyskusja nad tym problemem nie była czysto akademickim sporem. Także i na tej konferencji nie zabrakło dyskusji na temat ekspertów i rzeczoznawców. Przyczynkiem do tego było wystąpienie Natalii Fyderek, *Ekspersi rynku sztuki w Polsce. Sytuacja prawna i praktyka*, niezwykle wnikliwie analizującej ten problem.

Konferencja zorganizowana 15 czerwca 2010 r. w Opolu przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, Wydział Prawa i Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów w Bielsku-Białej oraz Izbę Celną w Opolu zgromadziła nader liczne grono prelegentów. Tytuł spotkania, *Nielegalny rynek zabytków i nieuczciwe praktyki w obrocie dziełami sztuki*, brzmiał zachęcająco, niemal skandalicznie. Skandalicznie, dlatego że wszak antykwariusz to osoba, która powinna budzić zaufanie, a tu mowa o jakichś nielegalnych praktykach. W tym zakresie najbardziej szokujące dla słuchaczy było wystąpienie dr. Wojciecha Szafrąńskiego omawiającego mechanizm budowania cen na polskim rynku sztuki. Niestety, brak czasu nie pozwolił mówcy na przedstawienie prawnych propozycji ograniczenia zjawiska. Znów pojawiły się wystąpienia dotyczące regulacji rynku: Wojciecha Paczuskiego, *Ochrona legalnego handlu*

a ograniczenie rynku sztuki – czy potrzebna jest większa koherencja regulacji? oraz Andrzeja Jakubowskiego, *Samoregulacja rynku dzieł sztuki? – rola kodeksów etyki zawodowej oraz dobrych praktyk*.

Na uwagę zasługiwało również wystąpienie dr. Moniki Dreli, *Odpowiedzialność kontraktowa za sporządzenie wadliwej opinii o autentyczności dzieła - uwagi na tle prawa cywilnego i prawa autorskiego*. Było to szczególnie omówienie zależności między sprzedającym, pośrednikiem a nabywcą i usytuowanie w tym trójkącie rzeczoznawcy, który sporządził złą ekspertyzę. To ważne wystąpienie, szczególnie jeżeli ma się na uwadze powszechny sąd o bezkarności ekspertów i ich braku odpowiedzialności za słowo.

W sierpniu 2010 r., w Centrum Promocji Informatyki zorganizowano VIII edycję seminarium z cyklu *Nowoczesne muzea i galerie – aktualne problemy prawne w muzealnictwie i obrocie dziełami sztuki*, na którym jednym z tematów były *Cywilnoprawne aspekty obrotu skradzionymi dobrami kultury. Skutki prawne nabycia dzieła sztuki od osoby nieuprawnionej*. Z kolei w pierwszym półroczu 2011 r. Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA Poland zorganizowało Ogólnopolski Konkurs na Głosę do orzeczenia dotyczącego funkcjonowania rynku dzieł sztuki, którego uroczysty finał odbył się 6 maja br.

Wracając jednak do konferencji *Falszerstwa sztuki. Teoria-Praktyka-Rynek-Prawo*, to w jej miejsce postanowiono zorganizować w 2010 r. cykl seminariów pt. *Problematyka autentyczności dzieł sztuki na polskim rynku. Teoria-Praktyka-Prawo*. Organizatorami były: Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych, Stowarzyszenie Antykwariuszy Polskich oraz Dom Aukcyjny Rempex.

Na ośmiu spotkaniach, z których ostatnie odbyło się 4 grudnia 2010 r., wygłoszono trzydzieści referatów. Zagadnienia poruszane na marcowym seminarium, a także na kolejnych spotkaniach, były bardzo różnorodne. Dziś, patrząc na nie z pewnym dystansem, można

zasugerować pewien podział tematyczny wystąpień.

Pierwsza grupa to te, które dotyczyły bezpośrednio sytuacji na polskim rynku sztuki. Spośród nich najciekawszym wydaje się wystąpienie prof. Jerzego Miziołka, *Najsłynniejsze falsyfikaty dzieł sztuki w polskich zbiorach: próba nowego spojrzenia*. Opisane tam przykłady mogą służyć zadaniu jednego podstawowego pytania, na które niestety nie znajdujemy odpowiedzi: dlaczego polskie muzea tak bardzo wstydzą się przyznać, że mają w swych zbiorach falsyfikaty? Największe zagraniczne muzea przecież organizują wystawy, wręcz mają stałe ekspozycje fałszów ze swoich kolekcji. Wszak badanie proveniencji czy autorstwa dzieła jest naturalną rzeczą – czy należy wstydliwie ukrywać tego efekty? Czy należy w ten sposób prowokować do pisania o tego typu sprawach jedynie w tonie afery lub skandalu? Szkoda, że zabrakło na seminarium przedstawicieli Muzeum Narodowego w Gdańsku – była bowiem okazja odniesienia się do wystąpienia nadkom. Joanny Piotrowskiej na temat sygnatury na zakupionym przez muzeum obrazie Wyczółkowskiego, do zobaczenia jak w praktyce wygląda współpraca między muzeami a rynkiem antykwarycznym i dochodzenie autorstwa dzieł.

Kilka referatów poświęcono fałszerstwom innych dzieł sztuki niż malarstwo. Dokonana przez Stefana Mieszekiewicza analiza mebli pokazała jak trudno w przypadku tego typu przedmiotów wskazać, gdzie kończy się oryginał a zaczyna fałszerstwo. Na te problemy wskazał też dr Michał Woźniak omawiając wyroby złotnictwa. Jednak być może najbardziej pouczającym było wystąpienie Adama Suchanka na temat fałszerstw w świecie monet. Na licznych przykładach słuchacze mogli się bowiem przekonać, że fałszerstwa są naprawdę tak stare jak ludzkość, a pomysliwość fałszerzy nie zna granic. Jednymi z najpiękniejszych fałszerstw w tej dziedzinie, o ile można w ogóle użyć takiego określenia wobec tego proceduru, są fałszywki kolekcjonerskie będące monetami nieistniejących krajów – jakąż fantazją fałszerzy, a przy tym i strona artystyczna niczego sobie.

Sporo wystąpień poświęcono metodom badawczym pozwalającym na rozpoznanie fałszerstw dzieł sztuki. Na jednym krańcu mamy doświadczenie eksperta, badacza sztuki (wystąpienia Adama Konopackiego i dr.

Michała Woźniaka), którego atutem jest wiedza, doświadczenie i umiejętność dostrzegania tych szczegółów, jakie dla przeciętnego odbiorcy są niezauważalne, a zauważone nie budzą żadnych refleksji. Na drugim tak futurystyczne metody jak matematyczna analiza obrazów – metoda obiektywna, naukowa, pozbawiona wszelkich emocji, które zazwyczaj towarzyszą orzekaniu o autentyczności dzieła (dr Marta Wachowicz, dr inż. Marek Strumik). Między tymi dwoma biegunami mamy konserwatora z jego warsztatem – tym tradycyjnym i tym nowoczesnym, jak nieinwazyjne metody badawcze, kryminologów z ich metodami, badaczy pisma ręcznego przyglądających się sygnaturom. Słuchając tych wystąpień ma się niezłomną pewność, że fałszerz nie ma szans w konfrontacji z badaczami, że każde fałszerstwo będzie wykryte. Jeżeli tak jest, to dlaczego mamy do czynienia z tyloma falsyfikatami? Odpowiedź zdaje się być prosta – koszty badania bywają niewspółmiernie wysokie do ceny samego dzieła.

Jednym z tematów budzących największe emocje była praca ekspertów i rzeczoznawców. Choć zagadnienia tego dotyczyło tylko kilka wystąpień, to problem przewijał się ciągle w dyskusjach, przy okazji innych prezentacji. Mówcy pracę rzeczoznawców oceniali zazwyczaj niezbyt pozytywnie, choć bez zbyteńnego wglębiania się w przyczyny tego stanu rzeczy. Nikt nie powiedział głośno, że to rynek stworzył zapotrzebowanie na miernych ekspertów, którzy teraz się panoszą. Mówiąc o niskiej jakości pracy rzeczoznawców wskazano na trudności we współpracy z muzealnikami, którzy potencjalnie stanowią grupę znawców najbardziej godną zaufania. Jako jedną z przyczyn przytaczano restrykcyjne zapisy *Kodeksu etyki ICOM dla muzealników*. Jednak na czerwcowym seminarium ten problem został do pewnego stopnia rozwiązany. Profesor Stanisław Waltoś – prawnik i muzealnik – uchylił nieco drzwi do współpracy antykwariuszy i muzealników, mówiąc iż *Kodeks*, pod pewnymi warunkami, dopuszcza udział pracownika muzeum jako eksperta rynku sztuki. Na rolę Stowarzyszenia Antykwariuszy Polskich w uporządkowaniu tych spraw wskazywał dr Wojciech Niewiarowski. Nie zabrakło też głosów samych ekspertów, którzy omawiali trudności swojej pracy (Adam Konopacki i prof. Joanna Szpor).

Niestety, uczestnicy seminariów nie wypracowali tu żadnego trybu postępowania,

a rozwiązanie jest być może bardzo proste. Może należałoby stworzyć szablony ekspertyzy i rygorystycznie go wymagać. Coś co nie spełnia standardów winno być odrzucone. Idąc dalej. Może należałoby, by cenniejsze przedmioty podlegały obowiązkowym badaniom konserwatorskim. Być może w przypadku najcenniejszych dzieł obowiązkowe byłyby jeszcze inne, dokładniejsze metody badawcze. Czy to zadanie dla Stowarzyszenia Antykwariuszy Polskich? Chyba tak, bo nie ma dziś w Polsce innej organizacji, której tak powinno zależeć na regulacji rynku i na dobrym imieniu antykwariuszy.

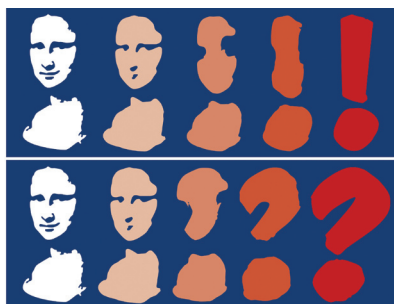
Wiele referatów i miejsca w dyskusji poświęcono zagadnieniom prawnym związanym z fałszerstwami i szerzej z rynkiem sztuki. Dość szczegółowo problem ten omówił dr Kamil Zeidler, ale najwięcej emocji wzbudziło chyba wystąpienie dr Moniki Dreli na temat *Odpowiedzialność antykwariusza za sprzedanie wadliwego fałszywego dzieła i o gwarancjach*. Pytanie czy prawo pozostaje bezradne wobec fałszerstw, czy tylko my nie potrafimy posługiwać się narzędziami, jakie mamy w tym zakresie do dyspozycji, pozostaje nadal otwarte. Dyskusja prawna nie zakończyła się jednak niczym. W swoim ponadgodzinnym wystąpieniu zamykającym cykl obrad seminarijnych dr Wojciech Szafranski zaproponował nowe rozwiązania prawne przeciwdziałania fałszerstwom. Jeżeli tylko ujrzą one światło dzienne w postaci poseminaryjnych materiałów, będzie to niezmiernie interesujący temat do dalszych dyskusji.

Patrząc na obrady seminariów z cyklu *Problematyka autentyczności dzieł sztuki na polskim rynku. Teoria-Praktyka-Prawo* warto jeszcze na jedną rzecz zwrócić uwagę. Zawsze gromadziły one sporą rzeszę uczestników. Zazwyczaj było to około setki osób, w przeważającej mierze antykwariusze, właściciele galerii. Stałymi „bywalcami” byli też funkcjonariusze Komendy Głównej Policji i Komendy Stołecznej zajmujący się ochroną naszego dziedzictwa kulturowego. Bywali muzealnicy, prawnicy, historycy sztuki i nawet eksperci czynnie uczestniczący w rynku antykwarycznym. Zabrakło natomiast przedstawicieli prokuratury i sądownictwa.

Dotychczasowe konferencje i seminaria nie wychodzą poza próbę opisanego rynku sztuki, a konkretniej jego patologii. Na tym etapie wydaje się słusznym, by najpierw dokonać analizy zjawiska, a dopiero potem stawiać

diagnozę i starać się wypracować jakieś rozwiązania czy to kompleksowe, czy też poszczególnych problemów. Zwraca jednak uwagę fakt, że w dotychczasowych spotkaniach na jednej sali nie spotkały się wszystkie zainteresowane strony. W seminariach na temat fałszerstw słuchaczami byli głównie antykwaryusze. W konferencjach w Warszawie i Opolu uczestniczyli przede wszystkim prawnicy – teoretycy prawa. Zdecydowanie brakuje pozostałych aktywnych uczestników rynku sztuki – muzealników, ekspertów, i tych, którzy walczą, czy też raczej należałoby powiedzieć powinni walczyć z patologiami rynku antykwarycznego, czyli przedstawiciele policji, prokuratury, wymiaru sprawiedliwości. W takiej sytuacji nie ma szans, by wyjść poza omawianie zjawiska i podjąć próbę jakiegokolwiek naprawy.

Być może impulsem do dalszej pracy nad tematem i do rozwiązania problemu fałszerstw dzieł sztuki będzie planowana na 3. kwartał 2011 r. publikacja przygotowana przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów z materiałów seminarium *Problematyka autentyczności dzieł sztuki na polskim rynku. Teoria-Praktyka-Prawo*. ■

FALSZERSTWA SZTUKI

TEORIA • PRAKTYKA • RYNEK • PRAWO

SPIS WYSTĄPIEŃ Z PODZIAŁEM NA TEMATYKĘ

JANUSZ MILISZKIEWICZ

dziennikarz
Falsyfikaty na polskim rynku sztuki i antykwarycznym – rozmiar zjawiska, przyczyny jego narastania, propozycja rozwiązania problemu

SŁAWOMIR BOŁDOK

analityk rynku sztuki
Kogo i dlaczego oplaca się fałszować na rynku malarstwa?

DR WOJCIECH SZAFRAŃSKI

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wpływ falsyfikatów na rynek sztuki. Siła prawa czy jego bezzradność

MAREK LENGIEWICZ

Dom Aukcyjny Rempex
Falsyfikaty w praktyce Domu Aukcyjnego Rempex

DARIUSZ DOBRZYŃSKI

Falszerz. Film Telewizja Polska, 2004

PROF. JERZY MIZIOŁEK

Uniwersytet Warszawski i Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie
Najsłynniejsze falsyfikaty dzieł sztuki w polskich zbiorach: próba nowego spojrzenia

MŁ. INSP. MIROŚLAW KARPOWICZ

Komenda Główna Policji
Z doświadczenia polskiej policji

STEFAN MIELESZKIEWICZ

Muzeum Narodowe w Warszawie
Ile procent oryginału? O innego rodzaju fałszerstwach mebli

DR ANNA SZKURŁAT

Zamek Królewski w Warszawie
Falsyfikaty porcelany koreckiej

ADAM SUCHANEK

założyciel Stowarzyszenia Numizmatyków Profesjonalnych
Falszerstwo monet w historii świata i Polski

ANNA SUWAŁA

konservator-kopista
Czego fałszerz nie potrafi? Analiza dwóch fałszerstw międzywojennych obrazów w kontekście elementów artystycznego szkolenia

DR GRAŻYNA BASTEK

Muzeum Narodowe w Warszawie
Instrukcje dla fałszerza

PROF. TADEUSZ WIDŁA

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
Czy możliwe jest fałszerstwo doskonałe

DR MIROŚLAW WACHOWIAK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Zakład Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej
Fizykochemiczne badania dzieł sztuki – niedocenione, konieczne narzędzie pracy eksperta, historia sztuki, antykwaryusz

DR MICHAŁ WOŹNIAK

dyrektor Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy
Problematyka autentyczności dawnych sreber. Uwagi zabytkoznawcy

DR ALINA TOMCZYK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Analiza zabytkoznawcza i nieinwazyjne badania wyrobów ze srebra

PROF. PIOTR GIRDWOYŃ

PROF. TADEUSZ TOMASZEWSKI
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego
Tajemniczy obraz – badania sygnatury Tadeusza Makowskiego

NADKOM. JOANNA PIOTROWSKA

Centralne Laboratorium Kryminalistyczne KGP „Rybak” Leona Wyczółkowskiego – prawdziwy czy fałszywy? Badanie sygnatury na obrazie jako jedna z metod pomocniczych w ustalaniu autentyczności dzieła malarskiego

DR MARTA WACHOWICZ

Centrum Badań Ziemi i Planet – GeoPlanet

DR INŻ. MAREK STRUMIK

Centrum Badań Kosmicznych Polskiej Akademii Nauk
W poszukiwaniu nowych metod detekcji fałszerstw – analiza matematyczna obrazów

PROF. DARIUSZ MARKOWSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Zakład Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej
Od opinii do ekspertyzy

PROF. JOANNA SZPOR

kierownik pracowni Konserwacji Malarstwa Sztalugowego WKIRDS ASP w Warszawie
Jak orzekać rzetelnie, czyli jak nie zrobić z oryginału falsyfikatu

ADAM KONOPACKI

niezależny ekspert rynku sztuki, Agencja „Art-Konsultant”
Jestem ekspertem

DR WOJCIECH NIEWIAROWSKI

Galeria Rynek Sztuki w Łodzi
Współpraca pomiędzy antykwaryuszem i ekspertem w aspekcie przyjętych przez SAP podstawowych zasad działania i dobrego postępowania antykwaryusza i marszandów zrzeszonych w SAP

PROF. STANISŁAW WALTOŚ

dyrektor Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
Czy muzealnik może być ekspertem

DR MONIKA DRELA

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego
Odpowiedzialność antykwaryusza za sprzedanie wadliwego fałszywego dzieła i o gwarancjach

DR KATARZYNA ZALASIŃSKA

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego
Prawa artystów wobec problemu falsyfikatów

KATARZYNA SPANIALSKA

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi
Fals usankcjonowany – problem wywozu podróbek za granicę

OLGIERD JAKUBOWSKI

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (d. Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych)
Wykorzystywanie dokumentów związanych z wywozem zabytków do prób legalizacji falsyfikatów na rynku sztuki – zarys problemu

DR KAMIL ZEIDLER

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
Falszerstwo zabytków w świetle polskiego prawa

DR ANDRZEJ JAKUBOWSKI

Instytutu Nauk Prawnych PAN (Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego)
Kosztowny błąd czy oszustwo? Problematyka autentyczności dzieł sztuki w prawie francuskim i szwajcarskim

DR WOJCIECH SZAFRAŃSKI

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Przeciwdziałanie fałszerstwu – nowe rozwiązania prawne